

CERAMICA DACICĂ PICTATĂ CU MOTIVE VEGETALE, GEOMETRICE ȘI ZOOMORFE

Ceramica pictată cu motive vegetale, geometrice și zoomorfe, așa numita ceramică „de curte”¹, descoperită în complexul de așezări și fortificații din Munții Orăștiei, produsă foarte probabil într-un atelier din așezarea civilă de pe Dealul Grădiștii², reprezintă un apogeu în ceramica dacică nu numai ca produs meșteșugăresc, ci și ca realizare artistică.

Deși vasele pictate păstrate sînt rareori întregibile, din studierea materialului rezultă o bogată gamă de desene vegetale, geometrice și zoomorfe. Prin jocul de linii și puncte s-au creat motive de o deosebită frumusețe. Aceste motive nu se găsesc separate, alcătuiind ornamente de sine stătătoare, ci fie că motivele vegetale alternează cu cele geometrice, formînd chenare (mai ales sub buza vasului), fie că sînt răspîndite pe corpul vasului alături de celelalte, zoomorfe.

Din punct de vedere tehnic vasele erau lucrate la roată, acoperite cu un strat mai gros sau mai subțire de angobă care alcătuia fondul de culoare deschisă (gălbui) peste care se picta; era zgîriat conturul desenului cu ajutorul unui obiect ascuțit și, în cele din urmă, se trecea la colorarea motivelor. Conturul desenului zgîriat nu era întotdeauna respectat.

Culorile întrebuintate în pictură variază mai ales ca nuanță, probabil din pricina arderii: se folosea de obicei roșu de diferite nuanțe, spre brun mai ales, alb și maro. Din materialul cercetat nu rezultă utilizarea culorii negre, deși pe unele fragmente se observă o nuanță de negru; aceasta nu este însă decît rezultatul arderii secundare provocată de incendiul la construcția de pe „terasa cu oale pictate”, unde au fost descoperite majoritatea fragmentelor.

Ceramică pictată cu motive vegetale, geometrice și zoomorfe s-a descoperit deocamdată numai în așezarea civilă de pe Dealul Grădiștii, la Meleia și la Fetele Albe.

Formele ce fac parte din repertoriul ceramicii pictate sînt locale (chiupul cu buza în „trepte”) și imitații după cele elenistice (kantharoi, străchini, boluri și capace). Două sînt categoriile de vase ce intră în discuție: cele de dimensiuni reduse și vasele mari.

Vasele mici (fig. 1/1—4), de formă asemănătoare unor străchini sau unor cupe cu două torți, se caracterizează prin pereți subțiri de culoare

¹ Termenul a fost sugerat de C. Daicoviciu și utilizat de I. H. Crișan (*Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania*, București, 1969, p. 202). Această ceramică a fost publicată pentru prima dată de C. Daicoviciu și colaboratorii, în SCIV, IV, 1—2, 1953, p. 182—187.

² I. H. Crișan, *loc. cit.*

cenușiu deschis sau galbenă. Decorul constă din motive geometrice: semicercuri cu un punct în mijloc (sub buza vasului), linii frînte, bandă de culoare mărginită de puncte. Pe partea bombată a vasului apare, de asemenea, un motiv pe care l-am denumit „solzi de pește“ (fig. 1/4). Din studierea celor cîteva fragmente de asemenea vase rezultă că, pentru a evita încărcarea decorului cu motive vegetale și zoomorfe, s-a recurs la alternarea motivelor geometrice pe întreaga suprafață a vasului. Dacă ne gîdim că majoritatea motivelor vegetale și zoomorfe erau realizate la dimensiuni destul de mari, lăsînd o mai mare mobilitate de mișcare a minii, evitînd preocuparea pentru amănunt, realizarea unor astfel de motive pe vasele mici ar fi cerut meșterului olar un efort artistic deosebit.

Vasele mari, mai ales chiupuri cu buza în „trepte“ (fig. 2—3), constituie majoritatea. Diametrul gurii vasului este considerabil, ajungînd pînă la 36 cm. Mărimea vaselor poate fi constatată și după diametrul capacelor. Cele din urmă au un buton-calotă și sînt ornamentate cu benzi de culoare, deseori aplicate direct pe pastă. S-a păstrat, de asemenea, un fragment de capac (fig. 4) frumos ornamentat cu benzi paralele și cu triunghiuri umplute cu puncte. Rezultă că la realizarea decorului capacelor au fost folosite nu numai benzi, linii de culoare, ci și figuri geometrice, sporind efectul artistic al compoziției.

Așa cum s-a arătat mai sus, motivele geometrice, vegetale și zoomorfe alcătuiesc împreună decorul vasului. Un bun exemplu în acest sens îl constituie singurul vas întregibil descoperit în așezarea dacică de la Fetele Albe, în anul 1970, pe terasa numită „Șesul cu brînză“³. Dimensiuni: înălțime: 32,5 cm; diametrul gurii 7,5 cm și diametrul fundului: 11,5 cm. Ulciorul pictat este lucrat la roată, cu toarta ruptă din vechime, și folosit apoi fără toartă. A fost descoperit *in situ* pe podeaua locuinței. Pictura este executată cu culoare brun-roșcată pe fondul gălbui al angobei. Decorul este împărțit în trei registre. Cel de jos constă din păsări stilizate, grupate cîte două; în cel următor erau pictate cercuri, în care se înscriu patru semicercuri umplute cu puncte, iar pe gîtul ulciorului se găsesc tot motive geometrice, constînd din triunghiuri umplute cu puncte. Mediul arheologic (complex închis) unde a fost descoperit, calitatea angobei și pictura caracteristică converg pentru datarea vasului în a doua jumătate a secolului I e.n.

Existența a numeroase fragmente care nu dau posibilitatea întregirii vaselor ne determină să analizăm separat motivele vegetale, geometrice și zoomorfe.

Motivele vegetale. Înaintea trecerii lor în revistă se impun cîteva precizări în legătură cu unele analogii (chiar dacă această asemănare corespunde nu în detalii de ordin stilistic, ci în motivistica generală) existente în ceramica elenistică decorată cu motive florale, datată în secolele II î.e.n. — I e.n. Este cazul ceramicii descoperite în necropolele elenistice de la Tomis⁴ (în aceste complexe închise tipul de vas grecesc

³ H. Daicoviciu, I. Glodariu, I. Piso, în *ActaMN*, X, 1972, p. 76 fig. 24.

⁴ M. Bucovală, *Necropole elenistice la Tomis*, Constanța, 1967, p. 93 și urm.

pictat este *lagynos*), la Răcătău⁵, Poiana⁶, București⁷. Inspirația după modelele elenistice nu presupune la ceramica pictată indigenă copierea fidelă a modelelor originale, fără adausuri firești cerute de gustul, posibilitățile tehnice și îndemînarea meșterilor locali.

Între motivele vegetale amintim mai întii pe acela denumit în formă de „frunză de ferigă“ (fig. 5—6). Frunzele conturate cu o linie pictată sînt umplute cu puncte sau o bandă de culoare este mărginită de puncte. Acest tip de frunză predomină. Cu o deosebită măiestrie sînt realizate frunze de viță de vie (fig. 7/3—5). Surprindem aici preocuparea pentru redarea cît mai fidelă a acestora. Uneori este sugerat doar conturul și nervurile frunzei cu pictură, alteori culoarea umple întregul contur. Dacă frunzele de viță de vie sînt redade realist, ciorchinele de strugure, probabil mai greu de redat, este stilizat, reprezentat fiind prin cerculețe și linii (fig. 7/1—2). Se întîlnesc apoi frunze trilobate sau bilobate (fig. 8). La frunzele trilobate cu codiță suprafața lobului conturată cu pictură este umplută cu puncte. La cele bilobate, care sînt pictate pe întreaga suprafață și mărginite de puncte, trebuie să remarcăm cîteva fragmente unde, peste culoarea roșie a frunzei, sînt pictate puncte cu alb (fig. 8/1—2). Frunzele cu un singur lob, de obicei oval, și cu codiță apar uneori combinate cu semisfere, toate mărginite de puncte. În mod obișnuit sînt dispuse sub buza vasului, alcătuiind un frumos decor prin alternanță (fig. 9). Se întîlnesc apoi numeroase volute redade prin aceeași combinație de pastă de culoare și puncte. Florile sînt redade uneori realist (margarete), alteori sînt stilizate sau numai sugerate prin cercuri și puncte (fig. 10). Întîlnim, de asemenea, felurite ramuri, vrejuri, arbuști, în general redade stilizat. Existența motivului în formă de brăduț (fig. 2/1) — ornament care se găsește incizat pe ceramica daco-getică din faza a III-a (sec. I î.e.n. — I e.n.)⁸ — dovedește și el că ceramica pictată nu poate fi de import, ci un produs local, care își are rădăcini în forme și ornamente autohtone.

Motivele geometrice. Se remarcă în mod deosebit cercul. Acesta fie că este simplu, mărginit de puncte (fig. 1/5—6) sau împărțit prin linii în patru-opt sectoare (fig. 11), fie că este dublu (două cercuri concentrice avînd în mijloc un punct de pictură și mărginite prin puncte de culoare). Se adaugă în cadrul aceluiași motive geometrice romburi și triunghiuri.

Motivele zoomorfe. Apariția motivelor zoomorfe credem că este încă dificil de explicat. Toate analogiile cunoscute pînă acum, între care cele mai bune se găsesc în lumea iberică, sînt mai vechi de sec. IV—III î.e.n. Deci, o inspirație directă din acea ceramică este imposibilă. În cazul altor forme de cultură materială preluate de daci din lumea romană, s-a constatat că ele au fost adaptate la gustul și posibilitățile locale, cu alte cuvinte că ele au fost preluate creator. Privită din acest punct de vedere apariția motivelor zoomorfe, totdeauna încadrate între motivele geometrice și vegetale, poate fi considerată drept „adăugire“ autohtonă, a meș-

⁵ I. Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj, 1974, p. 218, A 34—50.

⁶ Idem, *op. cit.*, p. 214, nr. 34, 20/1—2, 5.

⁷ Idem, *op. cit.*, p. 210, 7 b.

⁸ I. H. Crișan, *op. cit.*, cap. IV.

terilor locali. Este greu de spus dacă animalele și păsările reprezentate pe vase au sau nu vreo legătură cu eventualele rămășițe totemice din religia geto-dacilor ori dacă ele ar putea fi simboluri religioase. Majoritatea animalelor și a păsărilor sînt stilizate. Cît privește stilizarea, ea se poate explica prin tendința generală de acest fel a artei dacice tirzii⁹, căreia i s-a putut adăuga stingăcia firească a meșterului olar.

Dintre reprezentările de păsări se remarcă realizarea cu îndeminare a vulturului¹⁰. Întîlnim apoi păsări cu aripile desfășurate, unele cu ciocul lung, altele cu gheare (fig. 12—13). Uneori două păsări sînt grupate față în față (fig. 13/2) și, prin analogie cu vasul de la Fețele Albe, este de presupus că motivul se repeta, alcătuiind un ornament prin alternanță. Ele erau încadrate în chenare și despărțite de celelalte registre printr-o bandă de culoare. Relativ numeroase sînt fragmentele pe care sînt redată picioare terminate cu gheare puternice, de unde rezultă prezența unui număr mare de păsări de pradă. Dintre animalele reale trebuie să amintim calul (fig. 14/4), redat în mișcare, după cum rezultă dintr-un fragment unde este păstrat aproape în întregime, adică lipsindu-i doar o parte din cap și picioare. Fragmentul se conservă destul de slab pentru că angoba se desprinde. Reprezentarea calului se află împreună cu motive vegetale și geometrice: o frunză lobată cu codiță umplută cu vopsea de culoare roșie, o volută umplută cu puncte, un briu; pasta pe care s-a pictat este de culoare gălbuie. Un alt animal prezent în motivistica zoomorfă este cerbul, dar și el apare păstrat fragmentar: gîtul, o parte din bot și o parte din coarne, totul umplut cu puncte (fig. 15).

Imaginația artistului, a meșterului olar, pare a fi destul de bogată întrucît nu puține sînt animalele fantastice, care pot reprezenta, eventual, simboluri mitice. Întîlnim animale cu un singur ochi, cu gura larg deschisă, din care ies limba și doi dinți. Capul, redat printr-un cerc aproape perfect, împreună cu gura și buzele, sînt umplute cu puncte (fig. 16/4). Urmează apoi animale cu un singur corn. Din acestea s-au păstrat botul și o parte din gîtul animalului, de asemenea umplute cu puncte (fig. 16/1—2). Altele au coarne și corpul pare a fi acoperit cu pene, dacă pot fi interpretate astfel triumghiurile umplute cu puncte (fig. 17). Dimensiunile acestor animale par a fi destul de mari, după cum rezultă din mărimea desenului de pe fragmente, dar și din încercările de reconstituire a unora din ele (fig. 18—19).

Păstrarea în stare fragmentară a acestei ceramici nu oferă posibilitatea studierii mai amănunțite a motivelor, de unde decurge și dificultatea de a le socoti compoziții în deplinul înțeles al cuvîntului. Și totuși, reprezentarea în mișcare a elementelor zoomorfe ar fi un indiciu în acest sens. Oricum, este de remarcat bogăția și varietatea reprezentărilor.

Prezența în pictură a unor motive grecești, ca de exemplu lira, nu poate fi interpretată altfel decît drept influențe grecești din lumea Pontului, preluate, poate, odată cu tehnica pictării.

⁹ H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 272.

¹⁰ Idem, *op. cit.*, pl. VII.

Coborînd toate indiciile de care dispunem, adică forma vaselor (fie ele imitate sau nu), precizările mediilor arheologice în care au fost descoperite și, mai rar, asocierile cu alte materiale relativ bine databile, ceea ce se poate afirma deocamdată cu prudența necesară privitor la cronologia ceramicii pictate ar consta în următoarele:

Ceramica pictată cu motive geometrice, florale și zoomorfe asociate a fost descoperită în complexe sigur datate în a doua jumătate și la sfîrșitul secolului I e.n. Forma unor vase — cum sînt chiupurile cu buza în „trepte“ — susține o asemenea datare. Începutul producerii ceramicii în discuție poate fi socotit pe la mijlocul secolului I e.n., dacă nu cumva numai în ultima parte a aceluiași veac. În ce ne privește, înclinăm să credem că a apărut către sfîrșitul secolului amintit, ceea ce ar concorda cu descoperirea unor asemenea vase numai în zona Munților Orăștiei și totdeauna în complexe incendiate în timpul războaielor daco-romane. O existență mai îndelungă ar presupune implicit și o difuziune mai largă, ceea ce, evident, nu este cazul.

Cît privește cronologia relativă a stilurilor de pictură, adică geometric, floral și zoomorf, sigură este apariția mai întîi a ceramicii pictate în stil geometric și abia mai tîrziu a ceramicii pictate cu motive aparținînd celor trei categorii. Existența pe unele vase de import numai a motivelor florale ar putea constitui un indiciu pentru postularea unei faze intermediare între cele două etape de mai sus, adică în ordine: geometrică, florală și zoomorfă. Argumentarea succesiunii unor asemenea faze este însă dificilă din mai multe motive, între care amintim inexistența în așezările unde s-au descoperit vase de import cu motive florale (Răcățau) a vaselor locale decorate cu același fel de ornamente, imposibilitatea reconstituirii unui singur vas local care să fie decorat numai cu motive florale sau numai cu motive geometrice și florale și, în sfîrșit, asocierea celor trei categorii de motive (geometrice, vegetale și zoomorfe) pe forme ce pot fi precizate (ulciorul de la Fetele Albe, chiupul cu buza în „trepte“).

Indiferent de originea elenistică sau romană a tehnicii de lucru a vaselor, în sensul imitării sau adaptării procedului de pictare, ceramica pictată cu motive geometrice, florale și zoomorfe constituie o creație proprie a dacilor din Munții Orăștiei.

MARIA DĂRĂBANȚ

BEMALTE DAKISCHE KERAMIK MIT PFLANZLICHEN, GEOMETRISCHEN UND TIERISCHEN MOTIVEN

(Zusammenfassung)

Die bemalte dakische Keramik mit pflanzlichen, geometrischen und tierischen Motiven, die sogenannte „Hofkeramik“, stellt einen Höhepunkt in der Entwicklung der dakischen Keramik dar, sowohl als Erzeugnis solcher Art, als auch vom Standpunkt künstlerischer Verwirklichung.

Wegen der seltenen Möglichkeiten der Wiederherstellung bemalter Gefäße, wurden die Ziermotive nach drei Kategorien geordnet — pflanzliche (Abb. 5—11), geometrische und tierische Motive (Abb. 11—19) — obwohl sie auf demselben Gefäß immer zusammen vorkommen. Die häufig vorkommenden Darstellungen phantastischer Tiere könnten möglicherweise als Widerspiegelung totemischer Bräuche gedeutet werden (Abb. 16—17). Die Erforschung des aus sicher datierten archäologischen Komplexen entstammender, der zweiten Hälfte des 1. Jh.u.Z. zugeschriebenen Materials ermöglicht die Anfänge der Erzeugung dieser Keramik um die Mitte des 1. Jh.u.Z., wenn nicht vielleicht im letzten Teil desselben Jahrhunderts angesetzt. Eine spätere Datierung, als gegen das Jahrhundertende, würde nur von ihrer Entdeckung im Gebiet der Orăștie-Gebirge und nur in den während der dakisch-römischen Kriege niedergebrannten Komplexen gerechtfertigt sein.

Bezüglich der relativen Chronologie der drei Stile, kann man vorläufig annehmen dass die bemalte Keramik in geometrischem Stil.

Aus der Form und den Darstellungen, wie auch aus dem begrenzten Herkunftsgebiet (die Umgebung der dakischen Hauptstadt), kann man schlussfolgern dass die mit pflanzlichen, geometrischen und tierischen Motiven bemalte Keramik das Werk von Meister aus dakischen Sarmizegetusa ist.

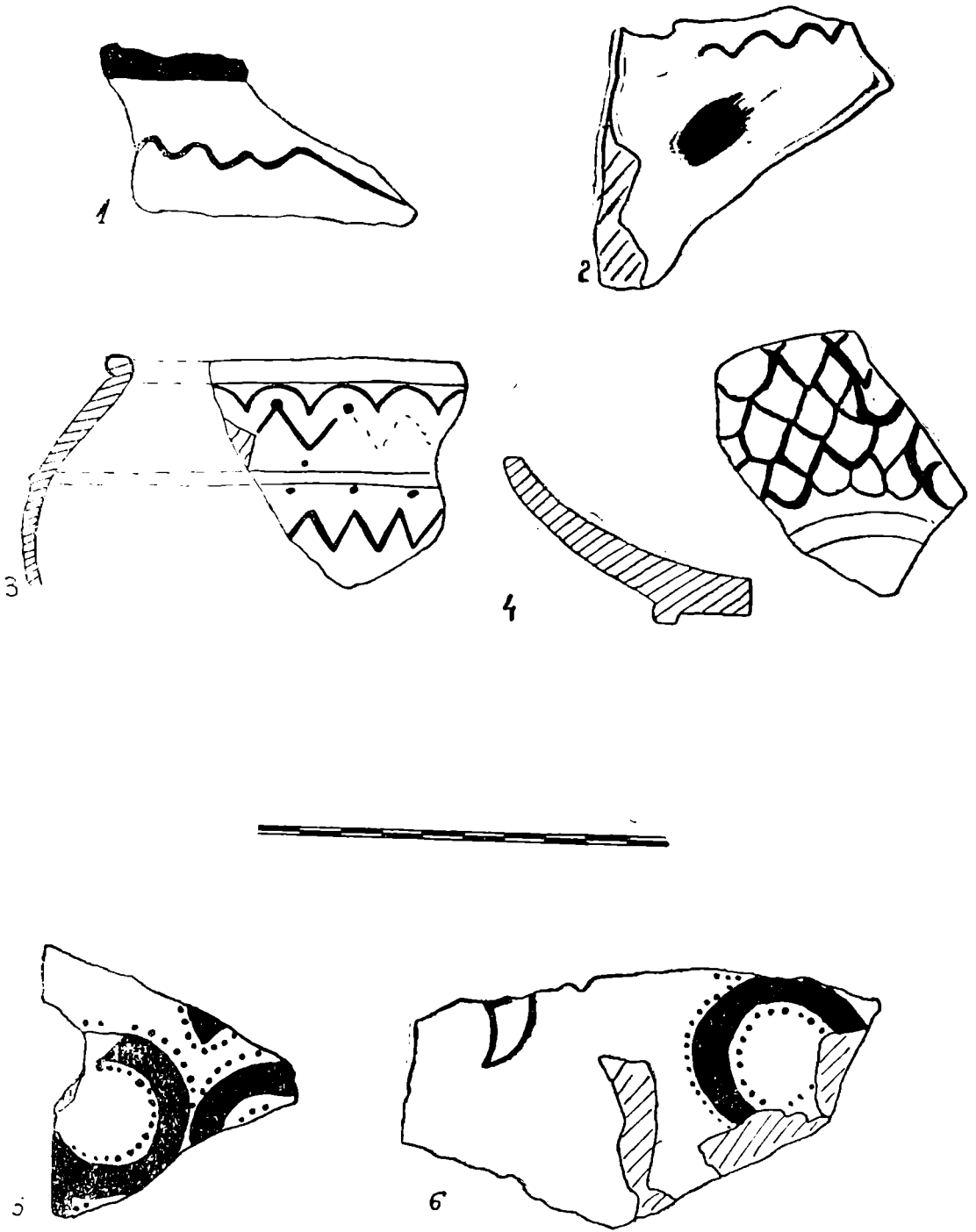

Fig. 1.

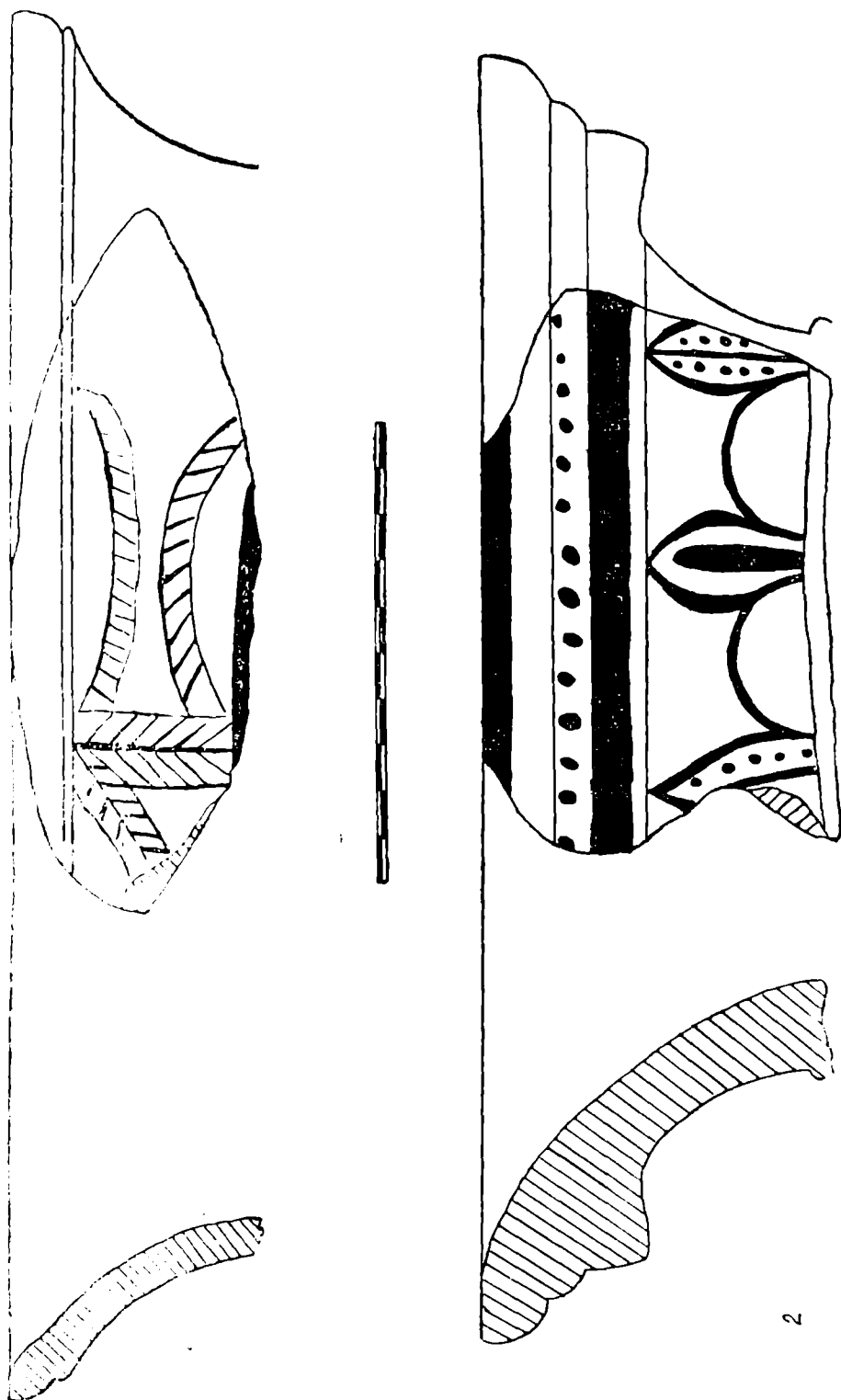

Fig. 2.

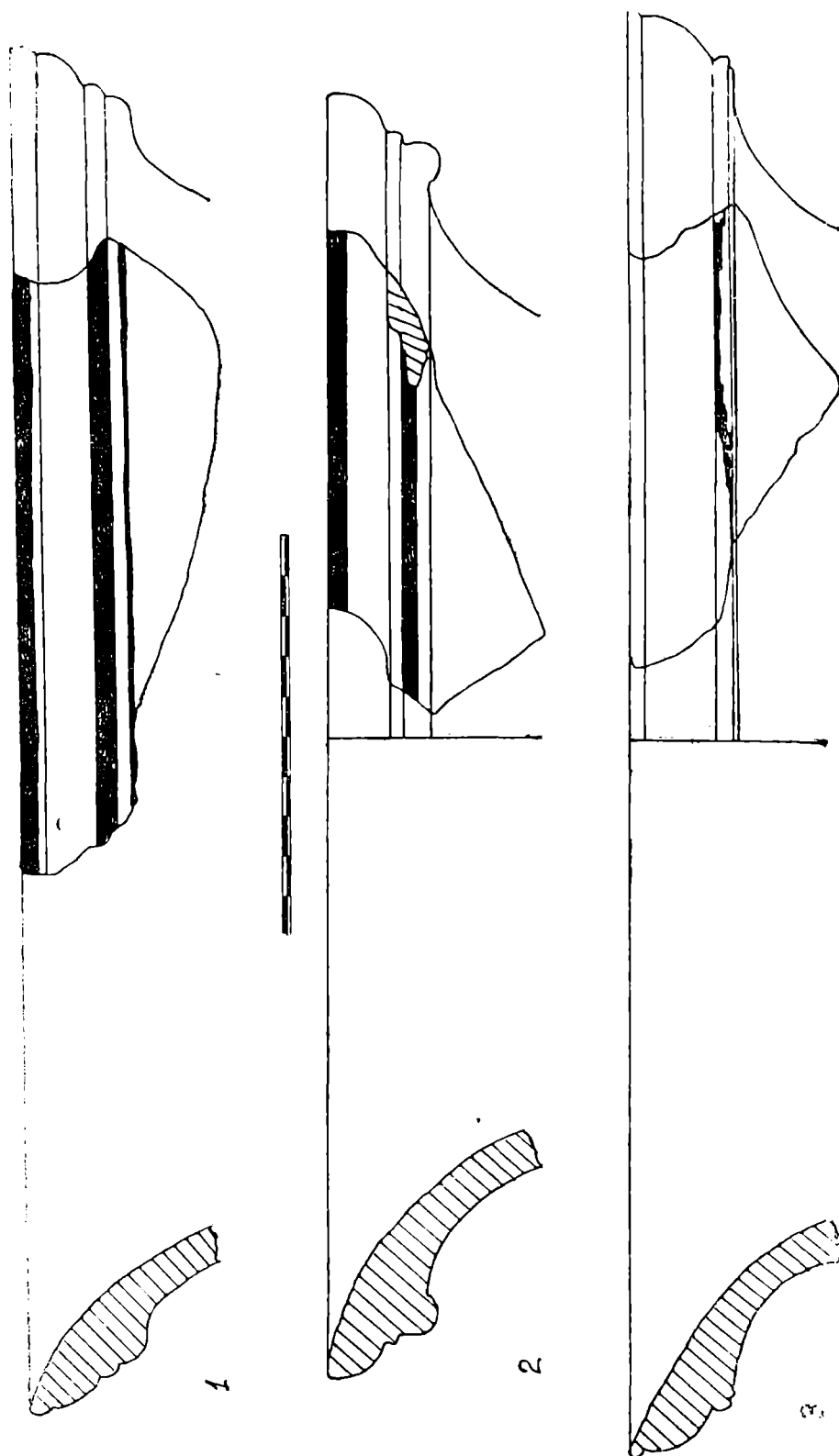

Fig. 3.

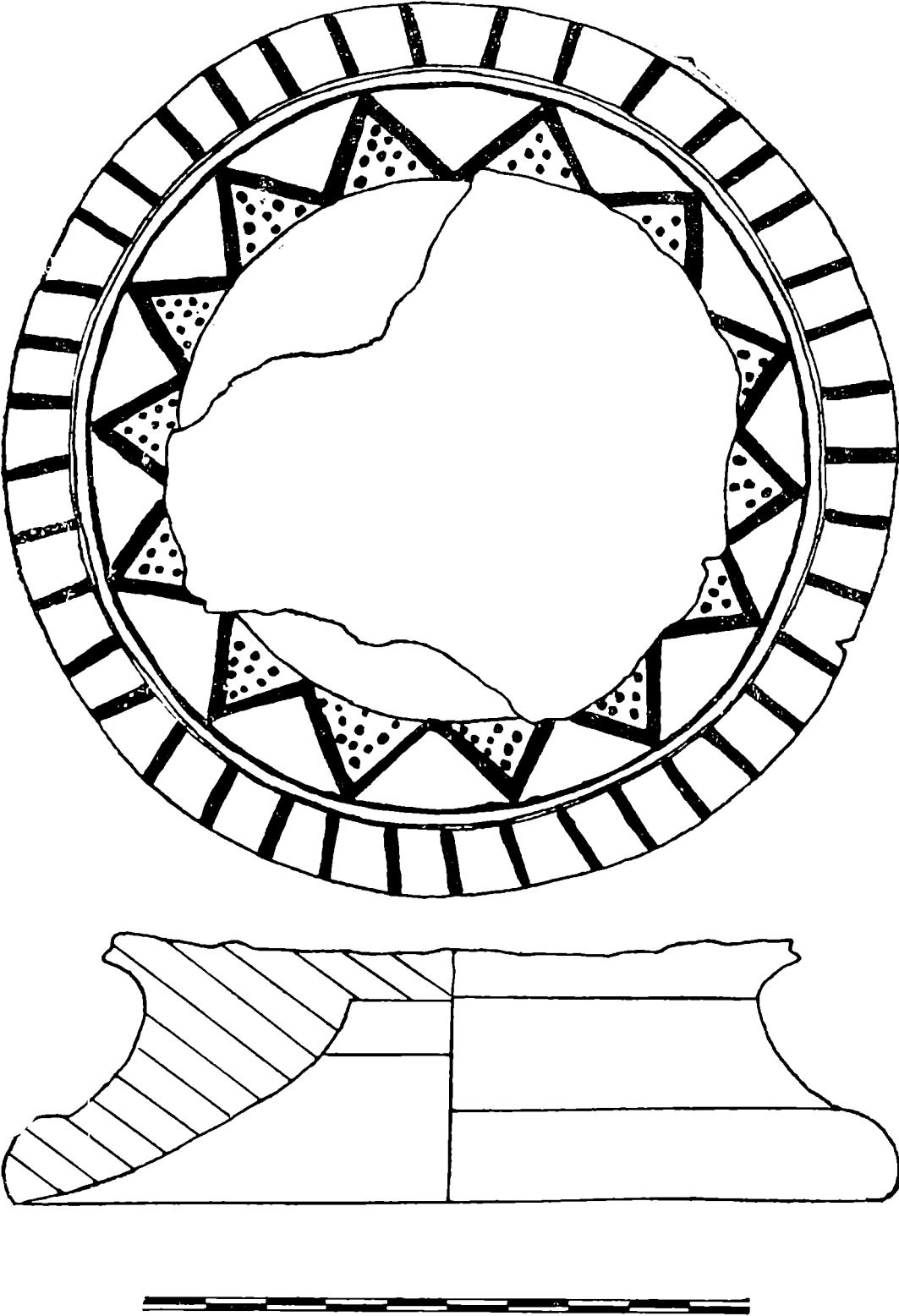

Fig. 4.

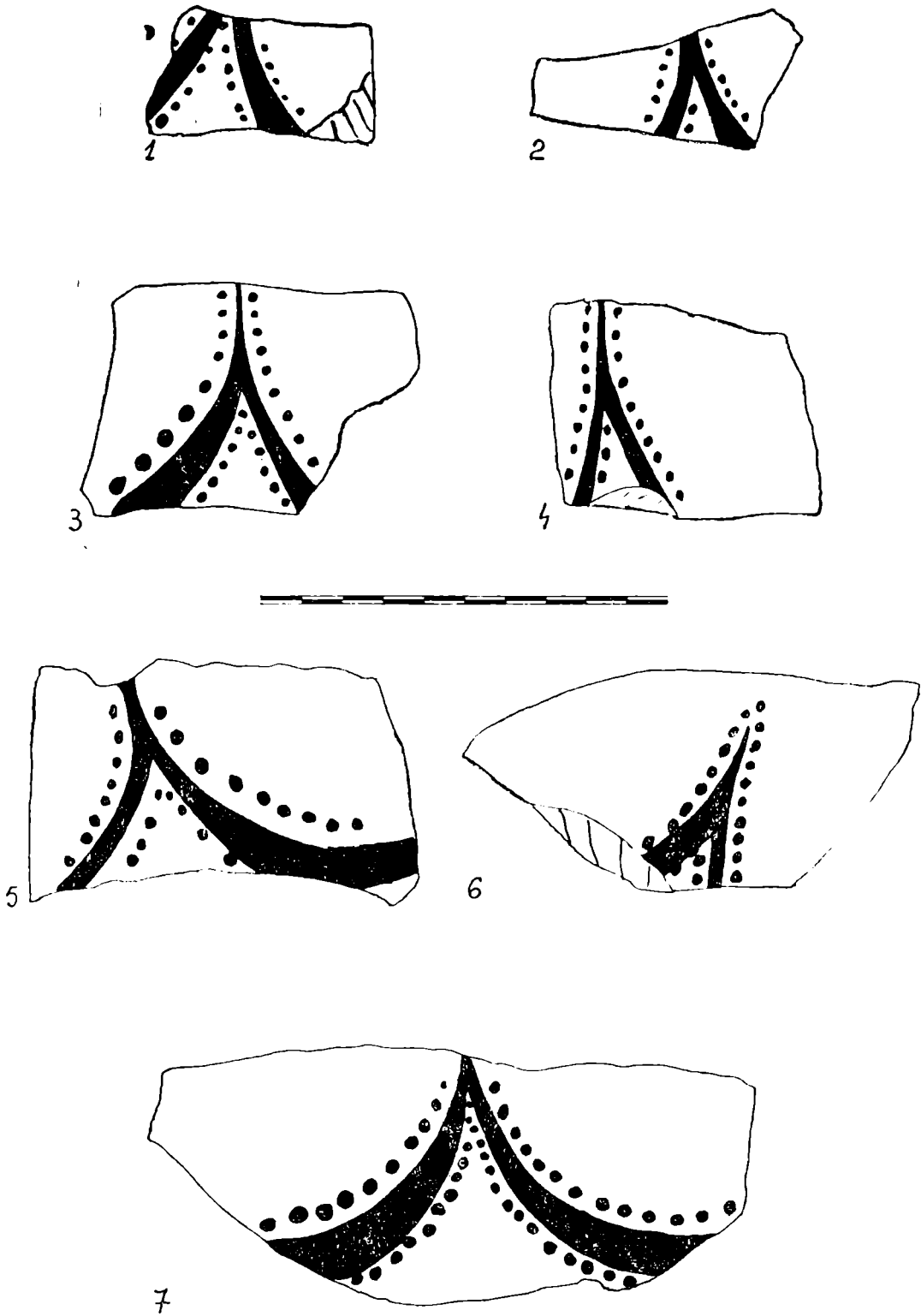

Fig. 5.

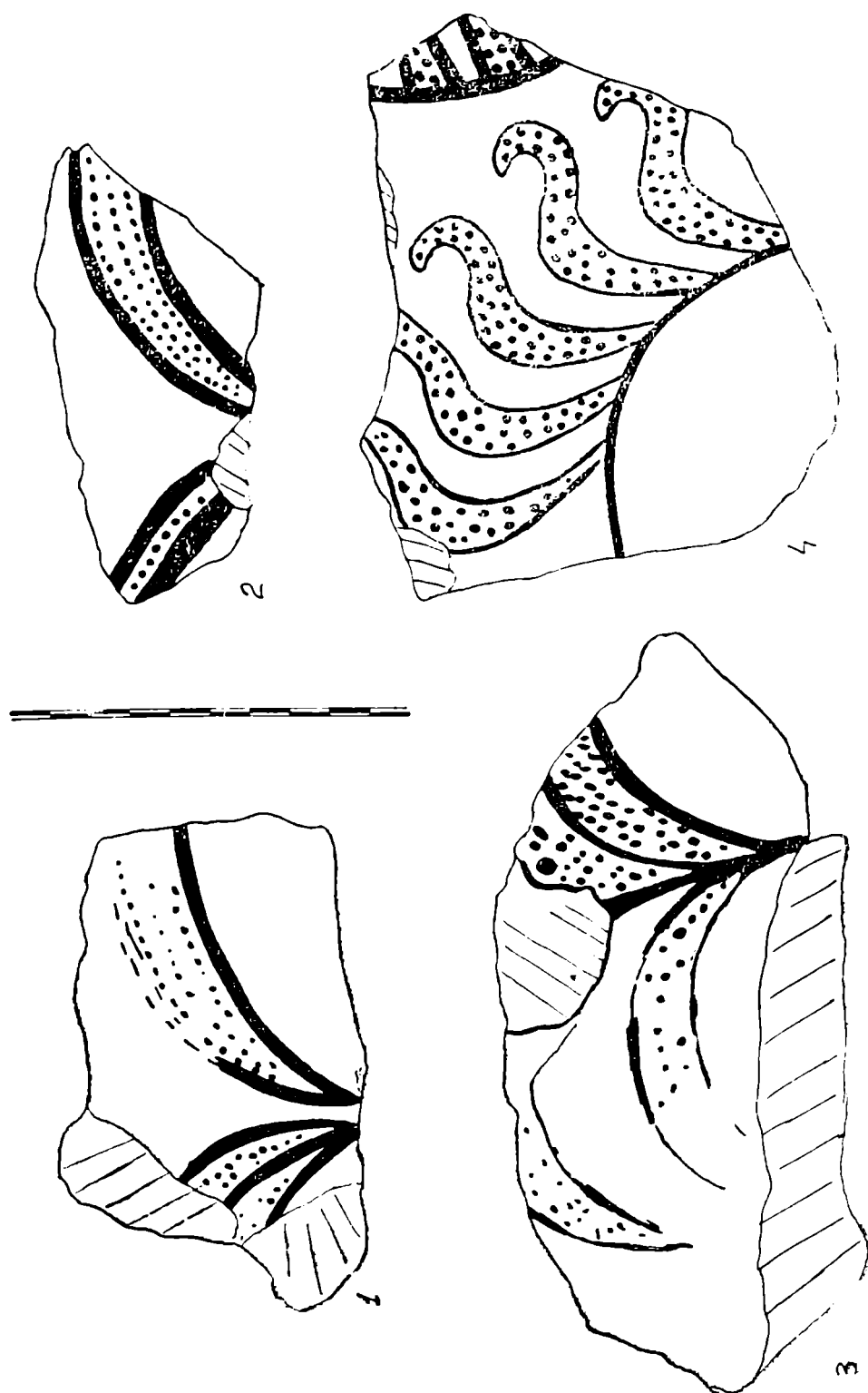

Fig. 6.

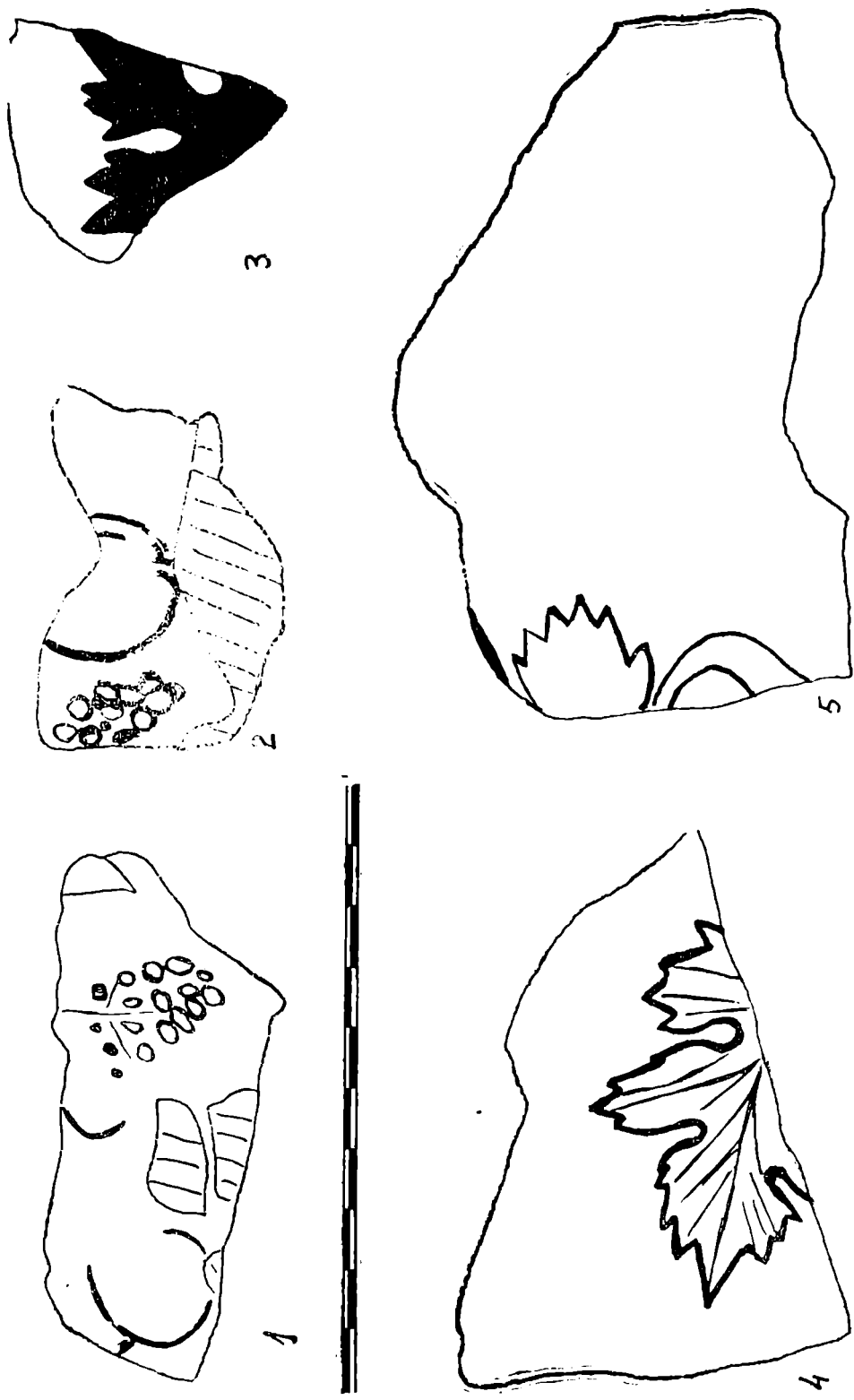

Fig. 7.

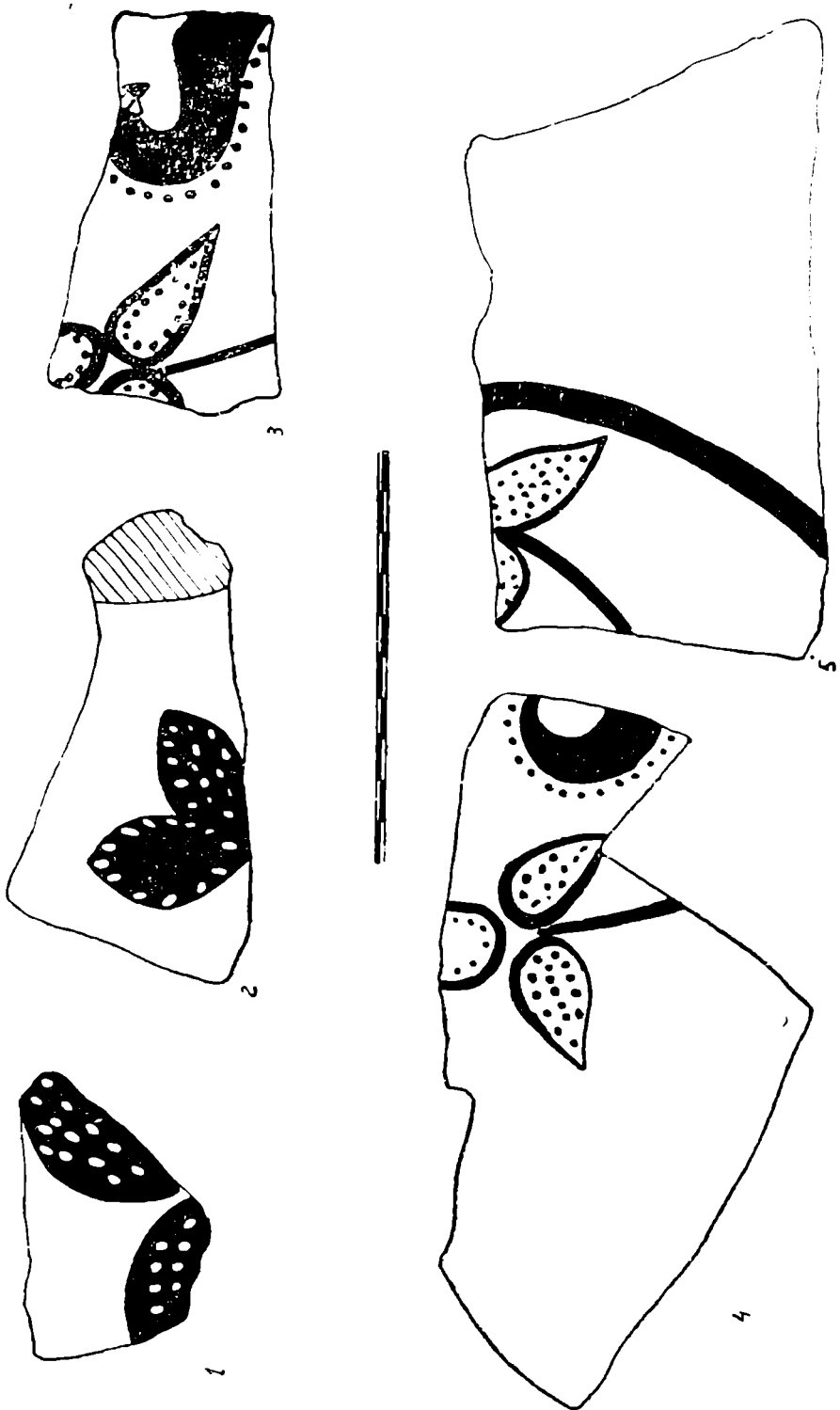

Fig. 8.

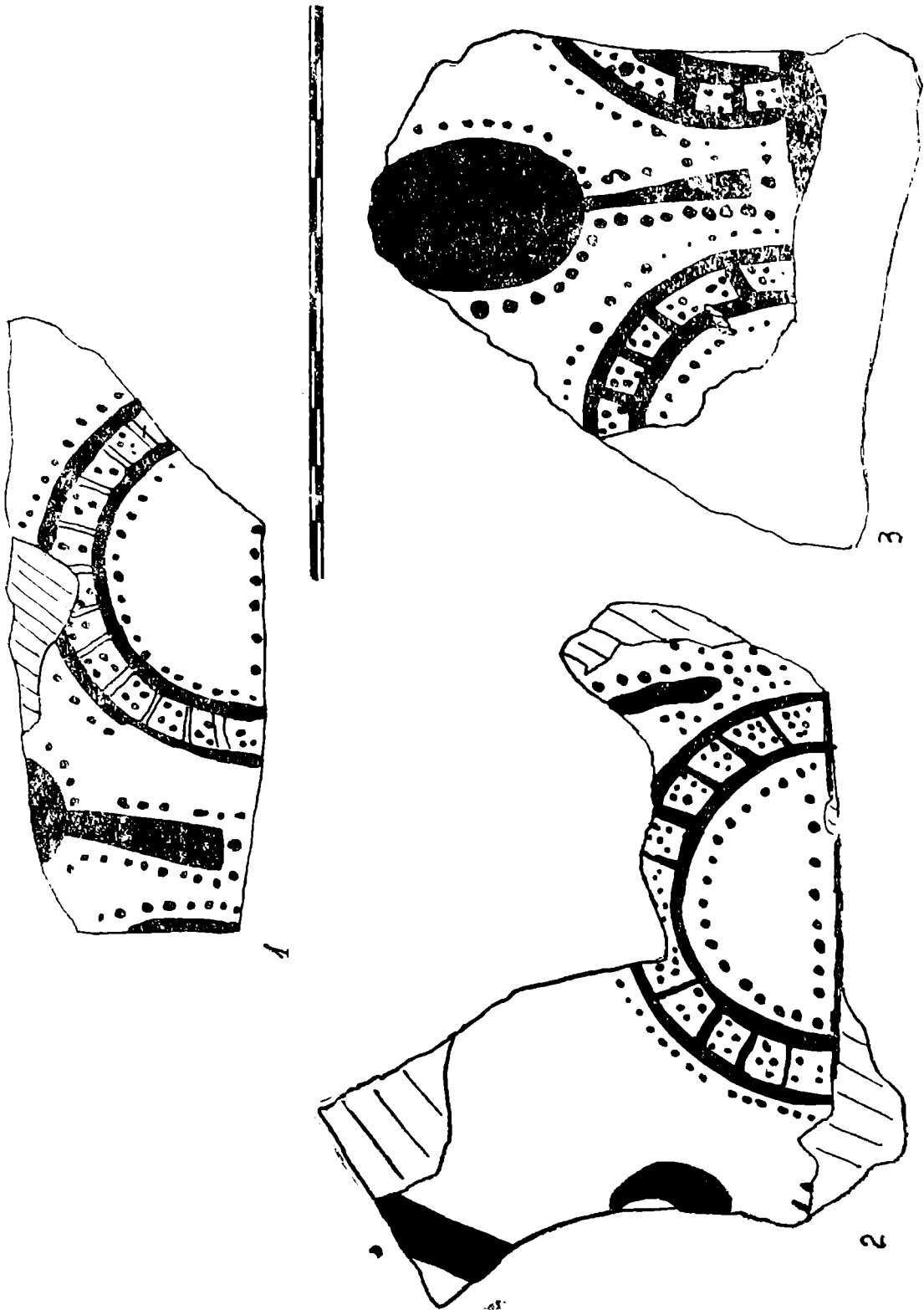

Fig. 9.

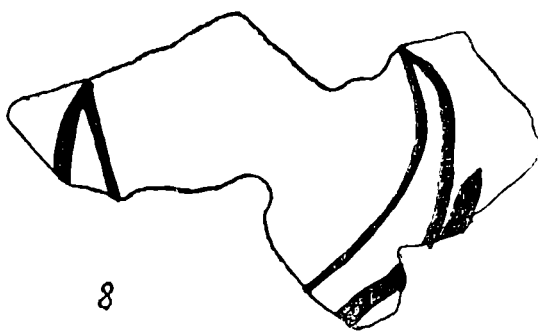
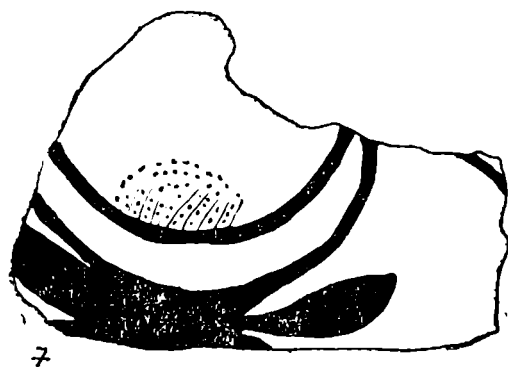
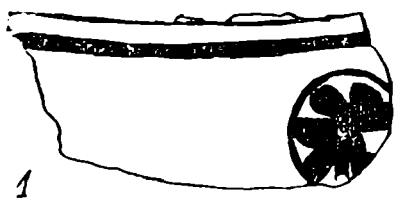

Fig. 10.

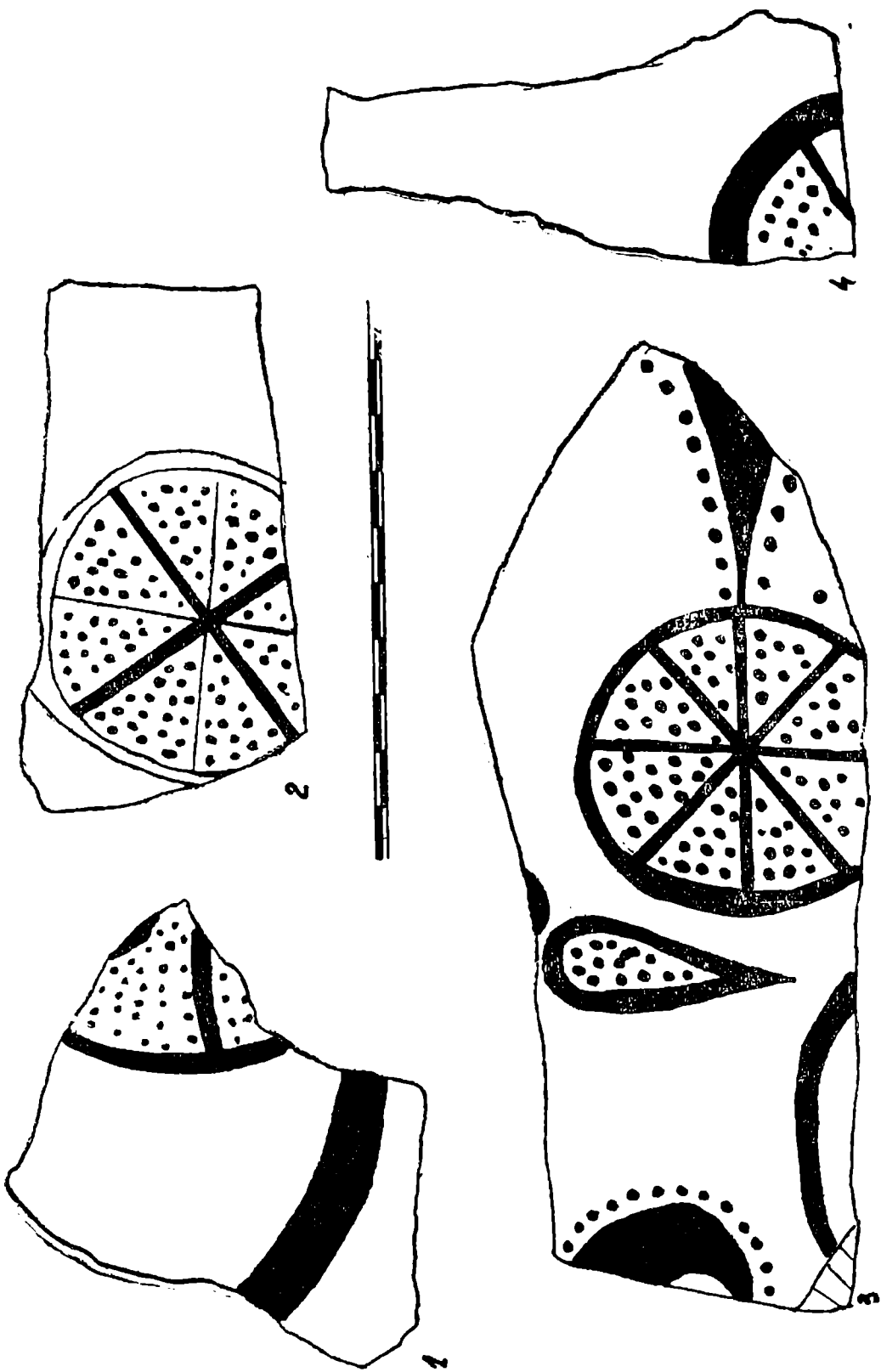

Fig. 11.

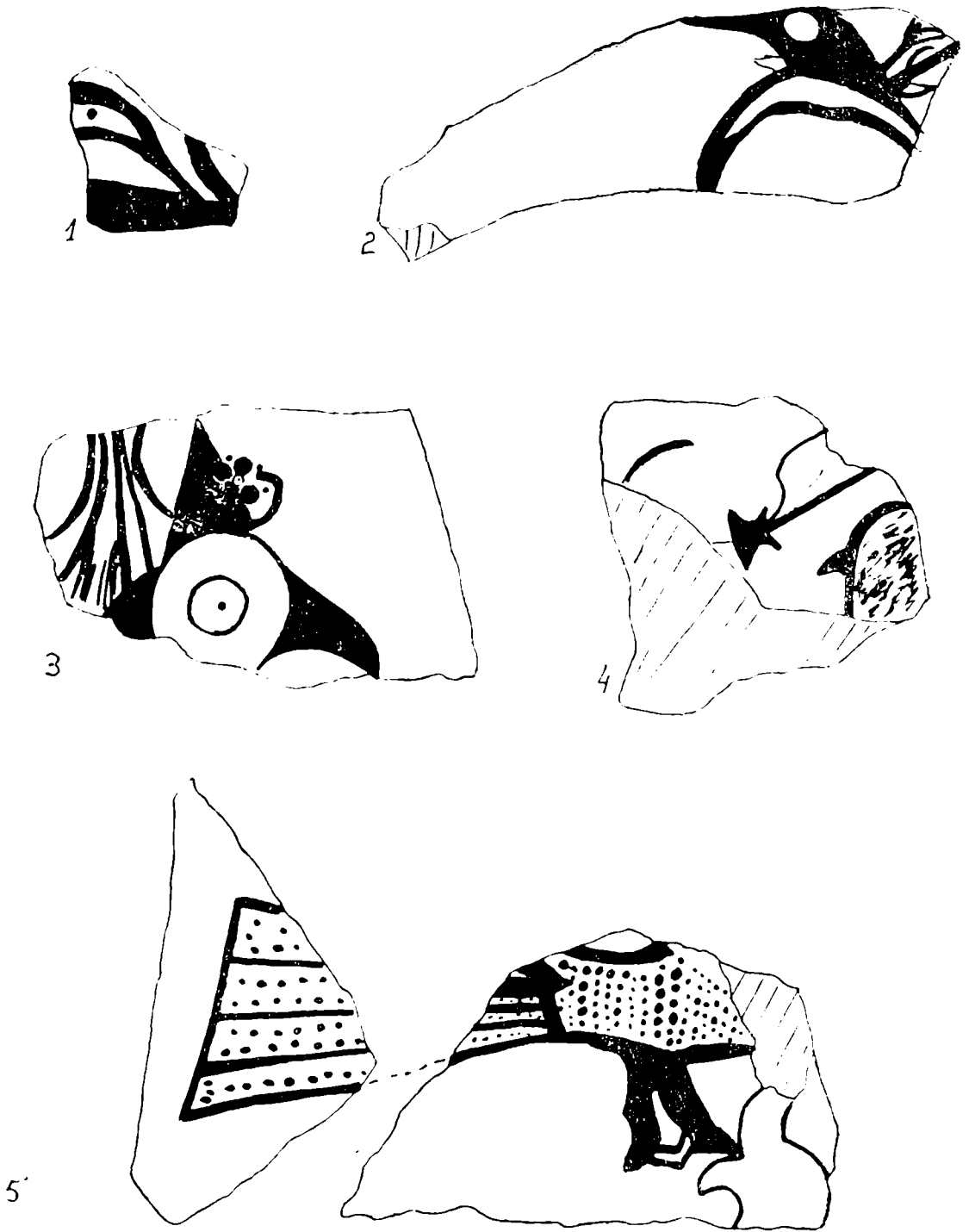

Fig. 12.

Fig. 13.

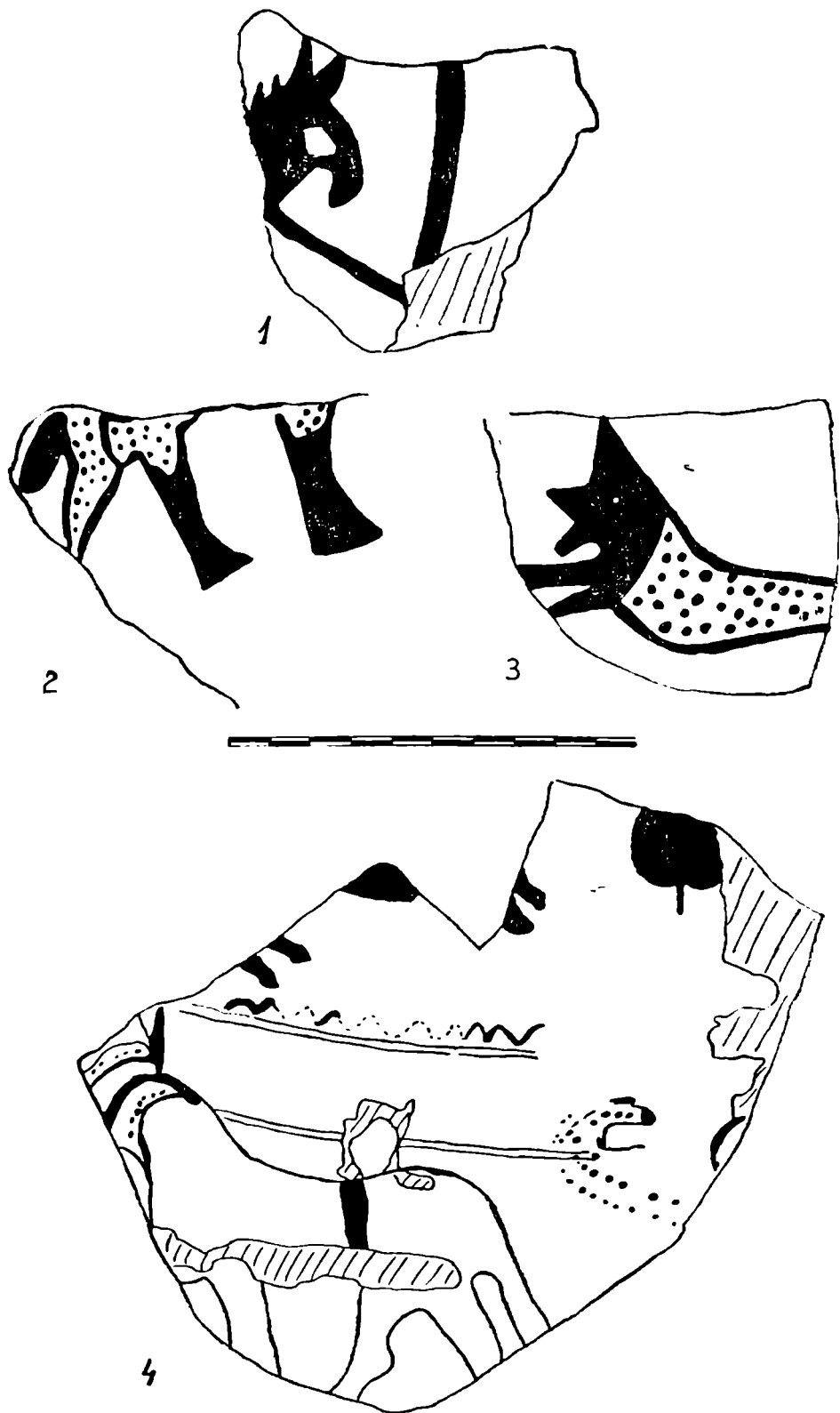

Fig. 14.

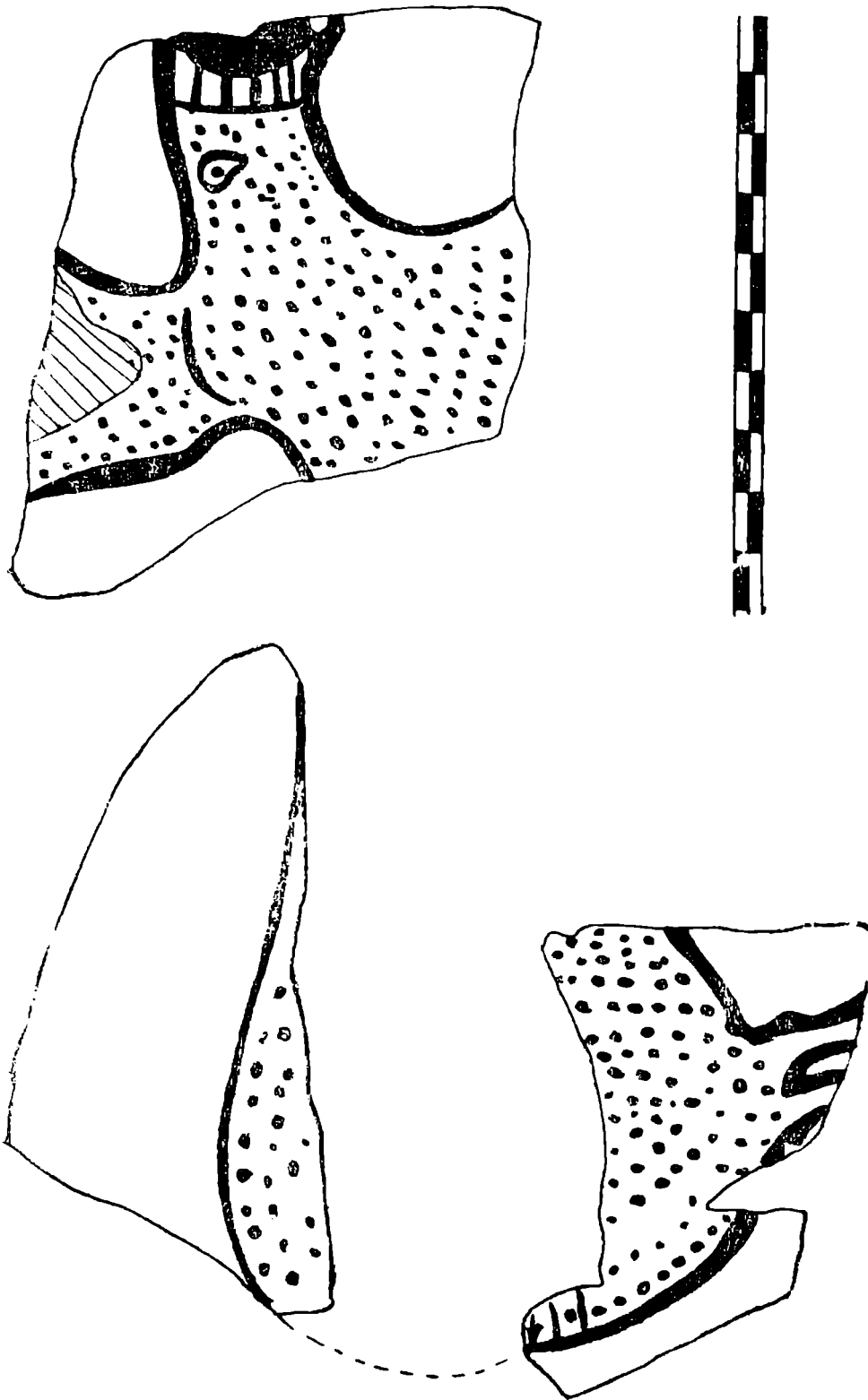
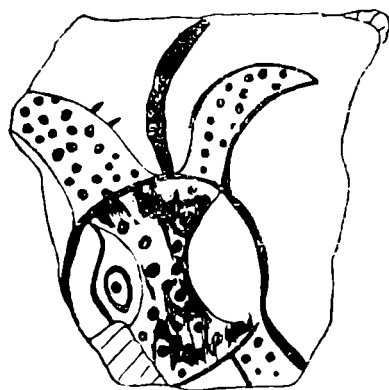

Fig. 15.

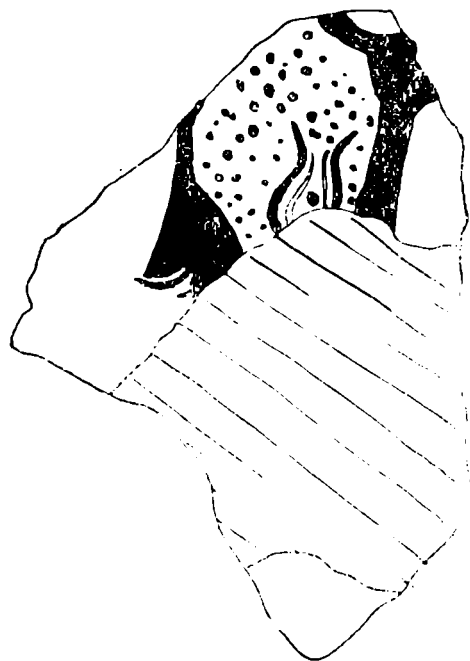
2

4

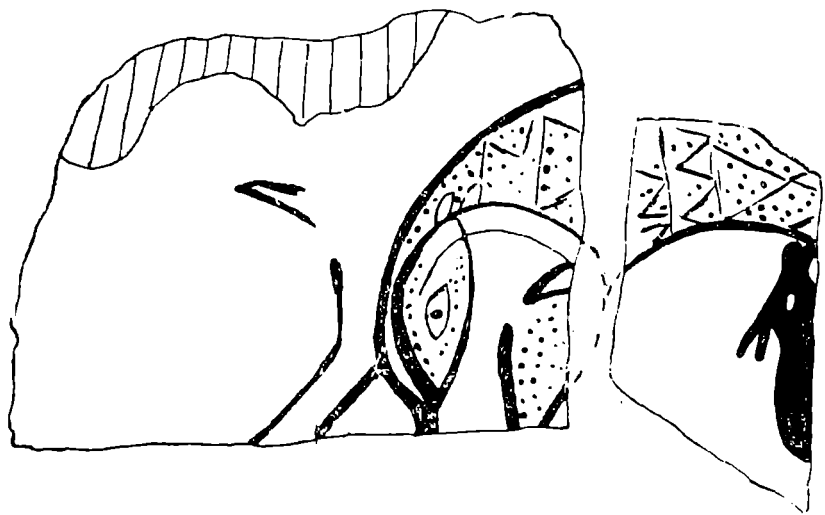

1

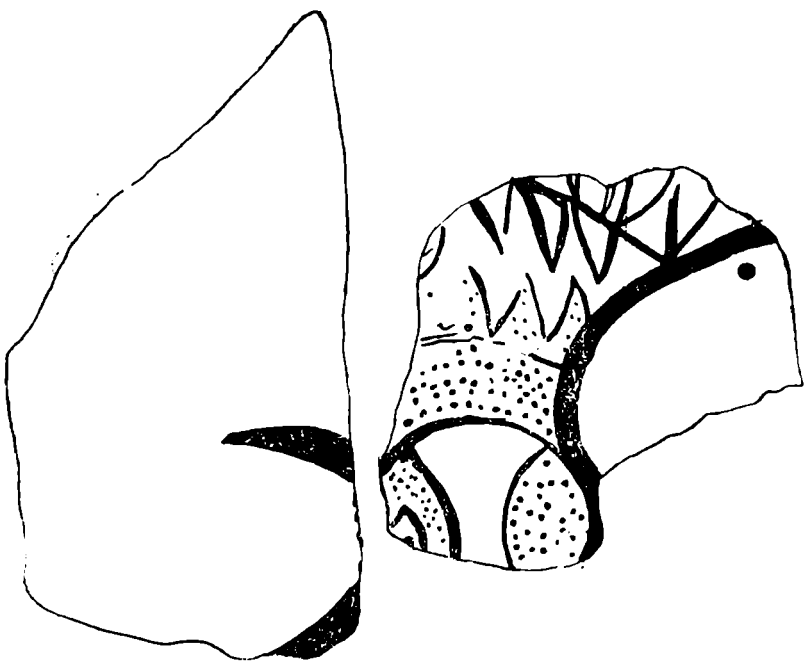

3

Fig. 16.

2

1

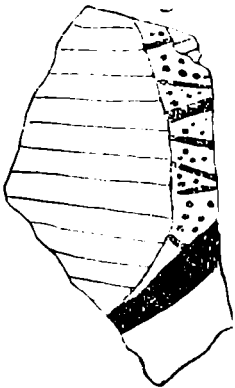

Fig. 17.

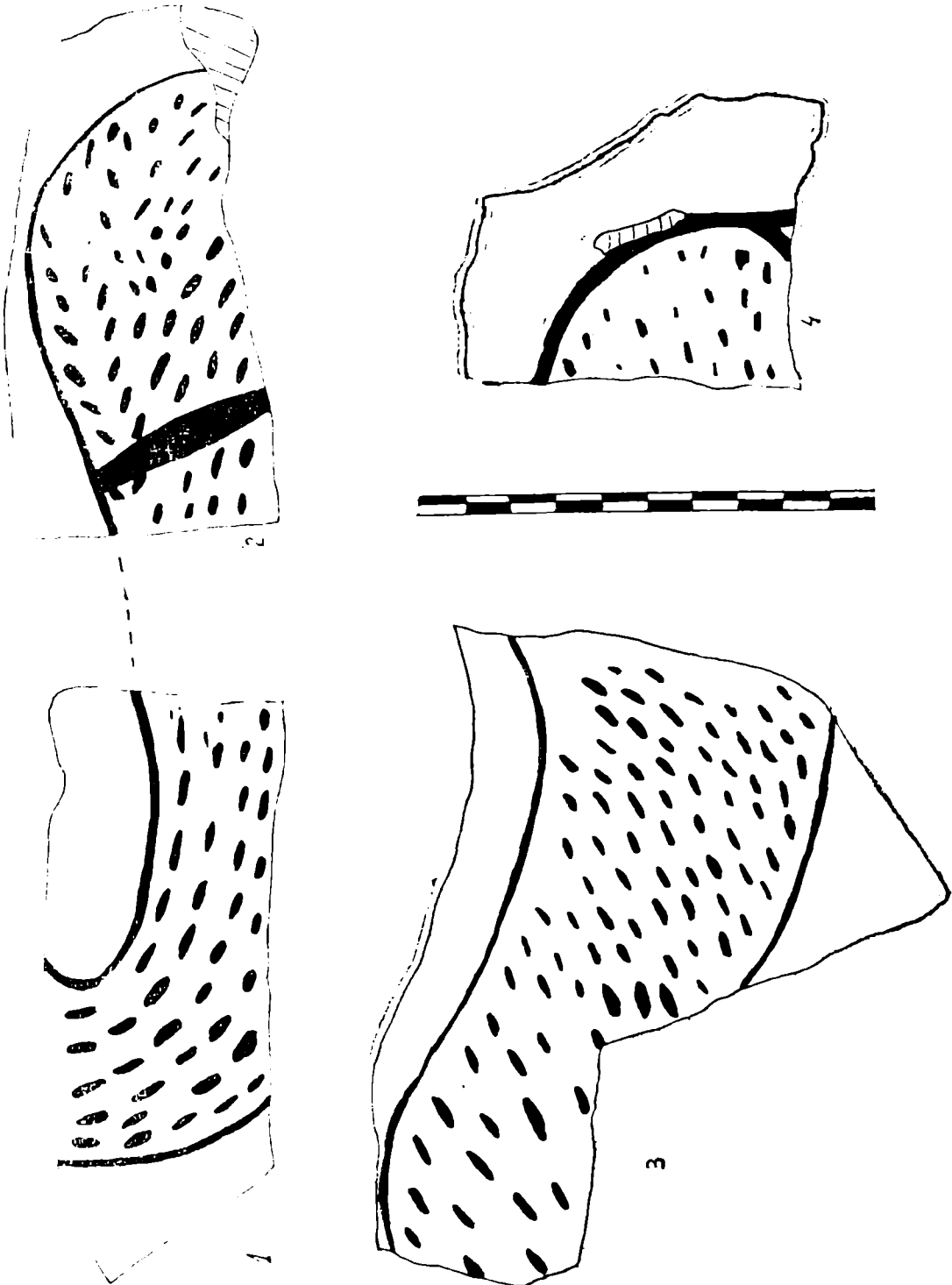

Fig. 18.

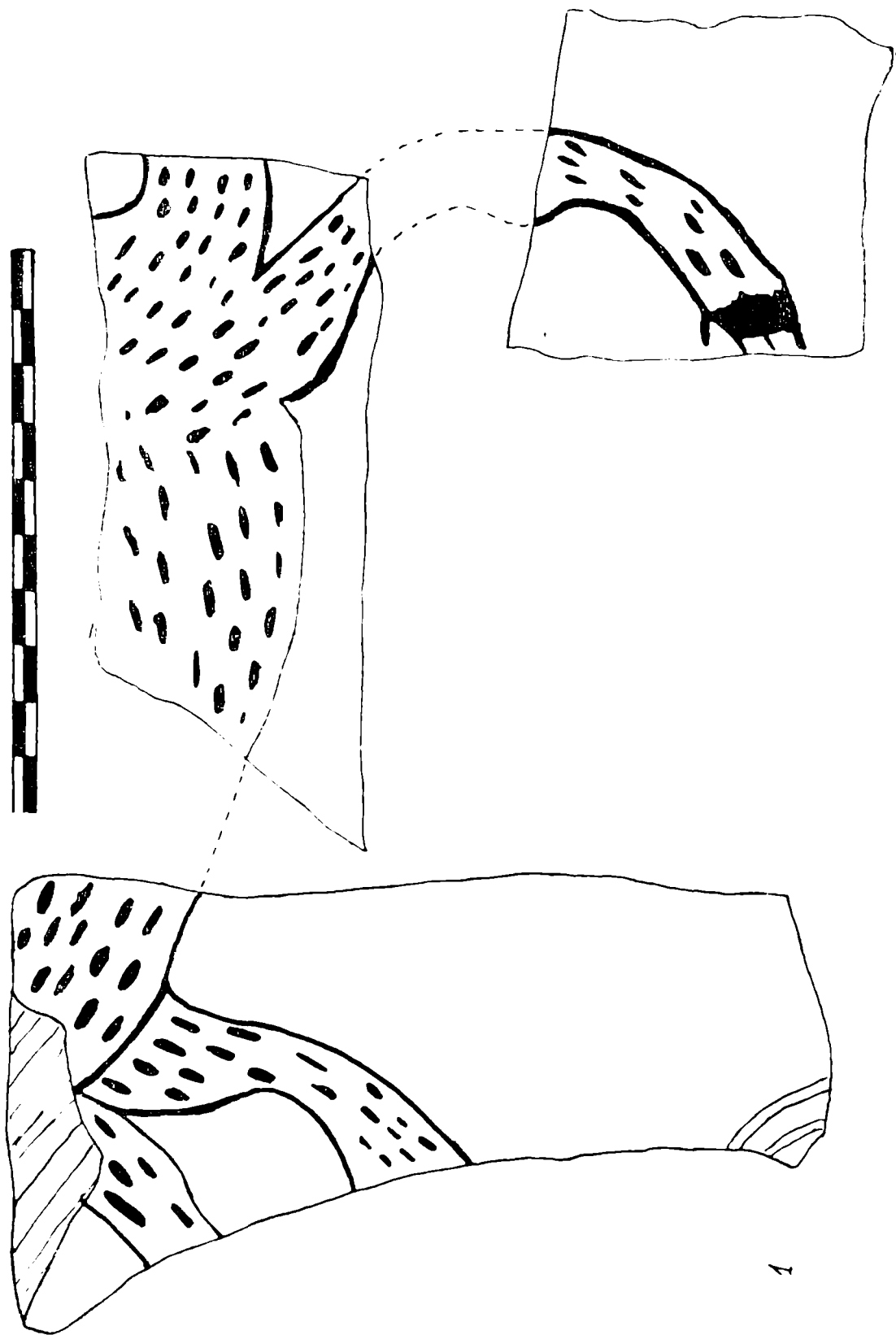

Fig. 19.